

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Π.Μ.Σ.: «ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ»

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Τίτλος Μαθήματος: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

Τίτλος Μαθήματος στα αγγλικά: SCHOOL DEVELOPMENT

Διδάσκων:

Καθηγητής, Αναστάσιος Κοντάκος, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Πανεπιστημίου Αιγαίου

Συνεργάτιδες: Υποψήφιας Διδακτορίσσης: Παπαδόσηφου Μαρία, Πλακούτση Αγγελική, Σταματίνα Κιούση

Εκπονήθηκαν για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακό Σπουδών ακαδημαϊκού έτους **2021 - 2022**

Copyright©: συγγραφέας και ΠΜΣ «Μοντέλα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εκπαιδευτικών Μονάδων»

Περιεχόμενα Φακέλου

1. Γενικοί Στόχοι του Μαθήματος

Στόχος του μαθήματος είναι η εξοικείωση των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών με τη θεωρία και τα μοντέλα του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού με έμφαση στο Σχεδιασμό και την Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Συστημάτων ή Μονάδων από την οπτική της Θεωρίας Κοινωνικών Συστημάτων του Ν. Λούμαν.

2. Θεματικές Ενότητες

I. Θεωρία Εκπαίδευσης

II. Θεωρία Σχολείου

III. Θεωρία Οργανισμών και Οργανώσεων

IV. Θεωρία Ανάπτυξης Σχολικών Μονάδων:

- Οργανωσιακή ή σχολική ανάπτυξη
- Διδακτική-Παιδαγωγική ανάπτυξη
- Ανάπτυξη προσωπικού

V. Μοντέλα Ανάπτυξης Σχολικών Μονάδων

A. Ανάπτυξη σχολικών μονάδων ως οργανωσιακή ανάπτυξη:

- Το μοντέλο της παιδαγωγικής οργανωσιακής ανάπτυξης
- Το μοντέλο της παιδαγωγικής σχολικής ανάπτυξης
- Το μοντέλο της σχολικής ανάπτυξης ως συστημικής πλαισίωσης της οργανωσιακής, διδακτικής και στελεχιακής ανάπτυξης
- Το μοντέλο του «ευφυούς» ή «μανθάνοντος» σχολείου
- Το μοντέλο της σχολικής ανάπτυξης ως Διαχείρισης Αλλαγής

B. Σχολική Ανάπτυξη ως ανάπτυξη σχολικής μονάδας σε συστημικό πλαίσιο ή ως Σχολική Ανάπτυξη 3^{ης} τάξης ή ως πολύπλοκη σχολική ανάπτυξη:

- Σχέδια μιας σύγχρονης πολύπλοκης Θεωρίας Σχολικής Ανάπτυξης

VI. Θεωρία Κοινωνικών Συστημάτων:

- Βασικές Έννοιες (κοινωνικό σύστημα, ποικιλία, πολυπλοκότητα, λειτουργικά συστήματα, περιβάλλον, διαφορά, όριο, νόημα, εντελής διαφοροποίηση, εξέλιξη, ομοίωση, προσαρμογή, σταθερότητα, δομική σύζευξη, σύγκρουση, ενδεχομενικότητα, αναδυτικότητα, αυτοστοχασμός, αυτοαναφορά, αυτορρύθμιση, αυτοέλεγχος, αυτοπηδαλιούχηση, αυτοαναπαραγωγή)
- Το «επιστημονικό σύστημα» της κοινωνίας

- Το «επικοινωνιακό σύστημα» της κοινωνίας
- Το «εκπαιδευτικό σύστημα» της κοινωνίας

VII. Θεωρία Κοινωνικών Συστημάτων και Ανάπτυξη Σχολικών Μονάδων

- Εκπαιδευτικές Μονάδες ως Κοινωνικά Συστήματα
- Συστημική Ανάπτυξη των Σχολικών Μονάδων ως Παραγωγή και Διατήρηση μιας διαφοράς με σημαίνοντα περιβάλλοντα (περιβάλλοντα αναφοράς)
- Συστημική Ανάπτυξη των Σχολικών Μονάδων ως εντελής διαφοροποίηση
- Τα σχολεία ως οργανωμένη πολυπλοκότητα
- Τα σχολεία ως αυτοοργανωνόμενα συστήματα
- Τα σχολεία ως αυτοαναφερόμενα συστήματα
- Τα σχολεία ως αυτοποιοητικά (αυτοαναπαραγωγικά) συστήματα
- Η διδασκαλία ως ποικιλία επικοινωνιακών προτάσεων προς αυτοαναφορικά και τελεστικά κλειστά αυτοποιοούμενα ψυχικά συστήματα

3. Ειδικό Στόχοι Θεματικών Ενοτήτων

Πρώτη Ενότητα: Εννοιολογική αποσαφήνιση και οριοθέτηση επιστημονικών πεδίων.

Δεύτερη Ενότητα: Θεωρίες και Μοντέλα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Σχολικών Μονάδων: Εμβάθυνση στην ευρύτερη θεωρία της Ανάπτυξης των Σχολικών μονάδων και στην κατανόηση και αξιοποίηση συναφών μοντέλων.

Τρίτη Ενότητα: Συστημική Ανάπτυξη Σχολικών μονάδων.

Τέταρτη Ενότητα: Αξιολόγηση επίδοσης φοιτητών/τριών και εφαρμογές στην παιδαγωγική πράξη.

4. Διδακτική Μεθοδολογία

Διαλέξεις, Εργαστήρια, Φροντιστήρια, Επισκέψεις στο Πεδίο, Εικονικά Σενάρια/Περιβάλλοντα

5. Ενδεικτικό Χρονοδιάγραμμα

1η Θεματική Ενότητα	Θεωρία Εκπαίδευσης, Σχολείου, Οργανισμών και Οργανώσεων	Θα διατεθούν 2 τρίωρα
2η Θεματική Ενότητα	Θεωρίες και Μοντέλα Ανάπτυξης Σχολικών Μονάδων	Θα διατεθούν 3 τρίωρα

3η Θεματική Ενότητα	Θεωρία Κοινωνικών Συστημάτων (Θ.Κ.Σ.) & Θ.Κ.Σ. και Ανάπτυξη Σχολικών Μονάδων Επισκέψεις στο πεδίο	Θα διατεθούν 3 τρίωρα
Αξιολόγηση	Παρουσιάσεις Ερευνητικών Εργασιών μφ Συμπληρωματική Προφορική Εξέταση	Θα διατεθούν τα 2 τελευταία τρίωρα

6. Τρόπος Αξιολόγησης του Μαθήματος:

Συμμετοχή στα Εργαστήρια, Σύνταξη Ατομικής Γραπτής Εργασίας και Παρουσίασή της, Συμπληρωματική Προφορική Εξέταση σε Ομάδες των 5 μφ.

7. Υλικό Εργασιών

[moodle.aegean.gr/Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Μονάδων](http://moodle.aegean.gr/Ανάπτυξη_Εκπαιδευτικών_Μονάδων)

8. Υλικό Παρουσιάσεων Μαθήματος

[moodle.aegean.gr/Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Μονάδων](http://moodle.aegean.gr/Ανάπτυξη_Εκπαιδευτικών_Μονάδων)

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Αλεξόπουλος, Α. & Αδαμίδης, Ε. (επιμ.) (2008). *Συστημική θεωρία και πρακτική. Από τη συστημική θεώρηση του κοινωνικού κόσμου στη συστημικο-δυναμική του αναπαράσταση*. (Κείμενα: Α.Αλεξόπουλος, Εμ. Αδαμίδης, Λ. Χατζηκωνσταντής, Ν. Κωνσταντόπουλος, Ι. Κεκές, Ε. Καταρέλος, Ο. Αφορδακός, Ν.Ασημακόπουλος, Α. Ρίγγας, Κ. Καρρόπουλος, Ν. Φουρναράκης, Ν. Πομόνης). Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Αναγνωστόπουλος, Κ. Π. (1996). «Μάθηση και Οργανώσεις ως συστήματα μάθησης», *Διοικητική Ενημέρωση, τχ.6 (Σεπτέμβριος)*, Αθήνα: Ειδική Εκδοτική Α.Ε.Ε.Β.Ε, σελ.73, 78, 80.

Ανδρουτσοπούλου, Α., Καλαρρύτης, Γ., Κατάκη, Χ., Μπαφίτη, Τ., Πυρουνάκη - Λιωνή, Μ., Τσάμης, Ν. *Θεωρήσεις και εφαρμογές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 286. ISBN 978-960-19-0411.

Argyris, C. (1999). *On Organizational Learning*. (2nd Ed.) Oxford: Blackwell Publishing.

Bouvier, A. (2013). Μάνατζμεντ και Γνωστικές Επιστήμες. Στο Α. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού Ι*. Αθήνα :Διάδραση.

- Γαβαλάς, Δ.** (2011). *Συστημική σκέψη και εκπαίδευση. Συμβολή στο ζήτημα της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Γεωργίου, Θ.** (2003). *Η Φιλοσοφία ως Συστημική Θεωρία. Δοκίμια για τον Niklas Luhmann*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Δεκλερής, Μ.** (1986). *Συστημική Θεωρία*. Αθήνα-Κομοτινή: Σάκκουλας.
- Duncan, R., & Weiss, A.** (1979) *Organisational learning: implications for organizational design*. In: B.M. Staw and L.L. Cummings (eds), *Research in Organisational Behavior, Vol. 1*. Greenwich, CT: JAI Press. pp. 75-123.
- Graib, I.** (2000). *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Hedberg, B.** (1981). How organizations learn and unlearn. In *Handbook of Organizational Design*, hrsg. Von Nystrom, P./Starbuck, W. (1981),s. 3-27.
- Holtappels, H. G.** (2003). *Schulqualität durch Schulentwicklung und Evaluation*. Konzepte, Forschungsbefunde, Instrumente. München: Luchterhand, 248
- Καλαβάσης, Φ. & Κοντάκος Αν.** (2007). *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 1*. (συνεργ. με Καλαβάση). ΤΕΠΑΕΣ. Ρόδος: Ατραπός.
- Καλαβάσης, Φ. & Κοντάκος Αν.** (2013). «Κρίση και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων», Στο Φ. Καλαβάσης & Α. Κοντάκος (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 5*. ΤΕΠΑΕΣ. Ρόδος: Εκδόσεις Διάδραση.
- Κοντάκος Αν. & Καλαβάσης, Φ.** (2009). «Αλλαγή και διακυβέρνηση εκπαιδευτικών συστημάτων», Στο Α. Κοντάκος & Φ. Καλαβάσης (επιμ.). *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 3*. ΤΕΠΑΕΣ. Ρόδος: Ατραπός.
- Κοντάκος Αν. & Καλαβάσης, Φ.** (2009). *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 2*. ΤΕΠΑΕΣ. Ρόδος: Ατραπός.
- Κοντάκος Αν. & Καλαβάσης, Φ.** (2011). «Επικοινωνία και διακυβέρνηση εκπαιδευτικών συστημάτων». Στο Α. Κοντάκος & φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 4*. ΤΕΠΑΕΣ, Ρόδος: Διάδραση.
- Κοντάκος Αν. & Καλαβάσης, Φ.** (2013). «Κοινωνικά Δίκτυα και Σχολικές Μονάδες: Γέφυρες και Νοήματα». Στο Α. Κοντάκος & Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 6*. ΤΕΠΑΕΣ. Ρόδος: Διάδραση. (υπό έκδοση).
- Κοντάκος Αν.** (2013). Το νόημα της «κρίσης» ως κρίση του νοήματος. Στο Α. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 5*. Κρίση και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων. Αθήνα: Διάδραση.

- Κοντάκος Αν., Παπαγεωργίου Ι., Κιούση Μ.** (2007). Εισαγωγή καινοτομιών στην εκπαίδευση. Στο Φ. Καλαβάσης, Α. Κοντάκος (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 1*. Αθήνα: Ατραπός.
- Κοντάκος, Αν.** (2009). Διαμορφώνοντας μια Κουλτούρα Αλλαγής. Στο Α. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού. Αλλαγή και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων*. Αθήνα: Ατραπός.
- Κοντάκος, Αν.** (2009). Σχολική κουλτούρα και νομοθετικό πλαίσιο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (συνεργ. με Στ. Κιούση). Στο Α. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 2. Αλλαγή και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων*. Αθήνα: Ατραπός.
- Κοντάκος, Αν.** (2010). Συστημική Εκπαιδευτική Ηγεσία. Στο Φ. Καλαβάσης και Α. Κοντάκος (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 4. Επικοινωνία και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων*. Αθήνα: Διάδραση. σελ. 75-92. ISBN 978-960-9541-70-1.
- Κοντάκος, Αν.** (2013). Τα κοινωνικά δίκτυα: ένα επικοινωνιακό παραπροϊόν της σύγχρονης κοινωνίας; Μια προσέγγιση από τη σκοπιά της Θεωρίας των Κοινωνικών Συστημάτων του Ν. Λούμαν. Στο Α. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 6. Κρίση και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων*. Αθήνα: Διάδραση.
- Κοντάκος, Αν.** (2014). Σκιώδες Εκπαιδευτικό Σύστημα: Αμφισβήτηση ή Σκοπιμότητα; Δικαίωμα ή Αυθαιρεσία; Shadow Education System: Controversy or feasibility? Right or arbitrariness? Στο Αν. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ 7*, Σκιώδες εκπαιδευτικό σύστημα: Μοντέλα διαχείρισης των συνόρων της Εκπαιδευτικής Μονάδας με τις δομές της εκπαιδευτικής αγοράς. Αθήνα: Διάδραση.
- Κοντάκος, Αν.** (2014). Το σύστημα Επικοινωνίας της Κοινωνίας και ο Ρόλος του Σώματος: Απόπειρα μιας Ιστορικής Συστημικής Προσέγγισης της Επικοινωνίας. Στο Αν. Κοντάκος & Π. Σταμάτης (επιμ.), *Μη Λεκτική Επικοινωνία στην Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Διάδραση.
- Κοντάκος, Αν., Κόνσολας, Ε., Σταμάτης, Π., Αποστόλου, Σ.** (2014). Ο ρόλος του χώρου στη διοίκηση των εκπαιδευτικών μονάδων. Στο Αν. Κοντάκος & Π. Σταμάτης (επιμ.), *Μη Λεκτική Επικοινωνία στην Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Διάδραση.
- Κοντάκος Αν.** (2015). Το ζήτημα της γνώσης στη σύγχρονη κοινωνία και την εκπαίδευσή της: μία συστημική προσέγγιση. Στο *Μελετήματα και ερωτήματα της Παιδαγωγικής*

Επιστήμης, Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθ. Δημήτρη Χρ. Χατζηδήμου, επιμ. Κ. Μπίκος & Ε. Ταρατόρη, σελ. 273-287. Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη.

Κοντάκος Αν., Εξακουστή-Πετρούλα Αγγελάκου (2016). «Από τις Θεωρίες Σχολείου στη Σχολική Ανάπτυξη». Στο Αν. Κοντάκος, Φρ. Καλαβάσης (Επιστ. Επιμ. Σειράς), Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, τ. 8, Συστημική Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Μονάδων: Τεχνολογική και Παιδαγωγική Συνύφανση, σελ. 29- 65, Αθήνα: Διάδραση. ISBN: 978-618-5059-48-4

Κοντάκος, Αν. (2016). «Σκέψεις για μια πολύπλοκη θεωρία σχολικής ανάπτυξης». Στο Αν. Κοντάκος, Φρ. Καλαβάσης (Επιστ. Επιμ. Σειράς), Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, τ. 8, Συστημική Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Μονάδων: Τεχνολογική και Παιδαγωγική Συνύφανση, σελ. 67-95, Αθήνα: Διάδραση. ISBN: 978-618-5059-48-4

Κοντάκος, Αν. (2017). Η επικοινωνιακή ανάλυση κειμένων ως μέθοδος ιστοριογραφικής έρευνας. Το παράδειγμα της μη λεκτικής επικοινωνίας στην αρχαιότητα. Στο Εκπαίδευση & Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση: Ιστορικο-Συγκριτικές Προσεγγίσεις. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Σήφη Μπουζάκη. Επιμέλεια Δημήτρης Φωτεινός, Περσεφόνη Σιμενή, Νίκος Παπαδάκης. Εκδόσεις Gutenberg.

Κοντάκος, Αν. (2017b). Πληροφορία, Επικοινωνία και Μέσα: Η πραγματικότητά τους και η Παιδαγωγική τους. Μια συστημική οριοθέτηση. Στο Επικοινωνία και Εκπαίδευση, Τόμος 2, Θεωρίες και Μοντέλα Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση, Αν. Κοντάκος & Π. Σταμάτης (επιμ.), σελ. 23-87. Αθήνα: Διάδραση.

Κοντάκος, Αν. (2017c). Σχολική Μονάδα ως ηθική και ευφυής οντότητα: Μια υβριδική οργάνωση ή μια οργάνωση χίμαιρα; Στο Αν. Κοντάκος & Φρ.Καλαβάσης (Επιμ.), Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, τ.9, Η Σχολική Μονάδα ως Ευφυής, Υβριδική και Ηθική Οντότητα, σελ. 127-153. Αθήνα: Διάδραση.

Κοντάκος, Αν. (2018). Μοντέλο διάγνωσης συστημικής επάρκειας ως ανάπτυξης πολυπλοκότητας και εφαρμογές στη σχολική ανάπτυξη: μια αναδυτική πρόταση. Στο Αν. Κοντάκος & Φρ.Καλαβάσης (Επιμ.), Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, τ.10, Μοντέλα Ανάπτυξης Εκπαιδευτικών Μονάδων. Εφαρμογές της Συστημικής Προσέγγισης και η Εκπαιδευτική Μηχανική της, σελ. 27-53. Αθήνα: Διάδραση.

Κοντάκος, Αν. (2019). Από την Πολυπλοκότητα Ενός Εγχειρήματος στο Εγχείρημα της Πολυπλοκότητας. Στο Αν. Κοντάκος & Φρ.Καλαβάσης (Επιμ.), Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, τ.11, Η Πολυπλοκότητα Στο Σχεδιασμό Και Στην Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Μονάδων, σελ. 114-123. Αθήνα: Διάδραση.

- Κοντάκος, Αν.** (2020). Αντί Προλόγου: Από την επικοινωνία και την εκπαίδευση ως κοινωνικά φαινόμενα, στην κοινωνία και την εκπαίδευσή της ως επικοινωνιακά φαινόμενα. Σκέψεις για τη φύση και την έρευνα της επικοινωνίας στην εκπαίδευση. Συστημικές συνιστώσες μιας Εκπαιδευτικής Μηχανικής της Επικοινωνίας. Στο Επικοινωνία και Εκπαίδευση, Τόμος 3, Θέματα θεωρίας και ερευνητικής μεθοδολογίας της επικοινωνίας στην εκπαίδευση, Αν. Κοντάκος & Π. Σταμάτης (επιμ.), σελ. 21-47. Αθήνα: Διάδραση.
- Κοντάκος, Αν.** (2021). Η τελεονομική συμπεριληπτική λειτουργία της επικοινωνίας και οι προεκτάσεις της στην εκπαίδευση και στην αντιμετώπιση του αποκλεισμού ως διαδικασίας εντελούς αποπροσωποποίησης του παιδιού. Στο Α. Κοντάκος, Φρ. Καλαβάσης (Επιστ. Επιμ. Σειράς), Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, τ. 12, Η Συστημική Εκπαιδευτική Μηχανική της Επικοινωνίας και των Μέσων της στον Σχεδιασμό και στην Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Μονάδων, σελ.103-123, Αθήνα: Διάδραση. ISBN: 978-618-646-007-4
- Λούμαν, Ν.** (1995). *Θεωρία των Κοινωνικών Συστημάτων*. (Αντ. Μακρυπίδης,εius.-επιμ.). Αθήνα: Σάκκουλας
- Luhmann, N.** (2003). *Η πραγματικότητα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*. (Π. Ζέρη, Μετάφ.-επιμ.).(Δ. Καββαδάς, Επιστημ. επιμ.). (1η έκδοση). Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 222 (Πολιτική - Επικοινωνία). ISBN 960-375-500-1. (Τίτλος πρωτοτύπου: Die Realität der Massenmedien).
- Luhmann, N.** (1999). *Νομιμοποίηση μέσω διαδικασίας*. (Κ. Βαθιώτης, μεταφ.) Αθήνα: Κριτική, σ.389 (Γλώσσα-Θεωρία-Πράξη, 11). ISBN 960-218-174-5. (Τίτλος πρωτοτύπου: Legitimation durch Verfahren).
- Μαγκλάρας, Β.** (2013). *Θεωρίες Κοινωνικών Συστημάτων. Parsons, Luhmann, Habermas*.Αθήνα: Σιδέρης.ISBN 978-960-08-0639-7.
- Μουζακίτης, Ά.** (2011). *Πέραν της ουσίας; Προβλήματα και προοπτικές της συστημικής θεωρίας του Λούμαν*. Στο Intellectum 08/2011, σελ. 75-87. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.intellectum.org/tm/wp-content/uploads/2012/04/ITL08_074087_Systimiki-Theoria-tou-Luhman-Angelos-Mouzakitiss.pdf (ημερομ. πρόσβασης 25/09/2013, 12:30 μ.μ.)
- Μπουραντάς, Α., Βάθης, Α., Παπακωνσταντίνου, Χ., & Ρεκλείτης, Π.** (1999). *Αρχές Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων και Υπηρεσιών, Βιβλίο Μαθητή Γ' Γενικού Λυκείου Τεχνολογικής Κατεύθυνσης*, Κεφ. 4.2 Αθήνα.:Υπουργείο Παιδείας και

Θρησκευμάτων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C122/38/221,1115/>

Παπαδημητρίου, Ζ.Δ. Συστημική θεωρία. Στο *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πολεμικός Ν., Κοντάκος Α., Καϊλα Μ. (2010). Οργανωτική - διοικητική επικοινωνία: Μη λεκτικές επιρροές σε διαπροσωπικές επαγγελματικές σχέσεις ισχύος. Στο . Φ., Καλαβάσης & Α. Κοντάκος (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 4*, Επικοινωνία και Διακυβέρνηση Εκπαιδευτικών Συστημάτων. Αθήνα: Διάδραση, σελ. 92- 115. ISBN 978-960-9541-70-1.

Ritsert, G. (2012). *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*. Αθήνα: Κριτική.

Seiten K., Daniel H. (1993). The Link between Individual and Organizational Learning. *Sloan Management Review* 35 (1): 37–50.

Simon, Fritz B. (2010). *Εισαγωγή στη συστημική θεωρία των οργανώσεων*. Αθήνα: Σάκκουλα Α.Ε.

Τ. Μπαφίτη & Γ. Καλαρρύτης (επιμ.) (2009). *Συστημική προσέγγιση. Συλλογικό έργο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τάση, Θ. (2012). Ο διάλογος Habermas και Luhmann. *Ηλ. Περιοδικό Θέσεις, Τεύχος 119*, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2012.

Τσίρος, Ν. (2005). Η θεματική των κοινωνικών αντιθέσεων και συγκρούσεων στη συστημική θεωρία του Niklas Luhmann. *Ηλ. Περιοδικό Θέσεις, Τεύχος 90*, περίοδος: Ιανουάριος – Μάρτιος 2005.

Vilke, C. (1996). *Εισαγωγή στη Συστημική Θεωρία*. (Ν., Λίβος μετ.). Αθήνα: Κριτική

Χάλας, Ι. (1998). «Ο Δρόμος προς την επιχείρηση που μαθαίνει», *Διοικητική Ενημέρωση*, τχ.11, Μάιος, σελ.15.

Σημειώσεις Μαθήματος του Διδάσκοντα